

Cilt/Volume 3, Sayı/Issue 5, Ocak /January 2021, ss. 85-92.

Geliş Tarihi–Received Date: 15.11.2020 Kabul Tarihi–Accepted Date: 13.01.2021

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

ANADOLU'DAKİ EŞKİYALIK FAALİYETLERİNE DAİR BİR İSTATİSTİK

(22 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ IŞIĞINDA)*

TESLİME ATA**

ÖZ

Eşkîyalık faaliyetleri geçmişten günümüze birçok devlette vuku bulmuş ve iktidarları meşgul eden önemli konulardan biri olmuştur. Eşkîyalık olaylarındaki yoğunluk eşkîyalığın tanımına da yansımış ve birçok şekilde ifade edilmiştir. İslam hukukçuları ekol farklılığından dolayı birbirinden farklı yorumlar getirirken, diğer hukukçular olayın işlenişi, oluşması, failin kimliği gibi unsurları göz önüne alarak, sınıflandırma ve sınırlandırma yaparak yorum getirmişlerdir. En geniş anlamıyla eşkîyalık, zor kullanarak mala, cana tecavüz, kamu düzenini ve asayişini ihlal etmek olarak ifade edilebilir. Eşkîyalık olaylarının altında yatan neden genellikle iktisadi darlık olmuş ve bunun sonucunda da halk illegal yollara başvurmuştur. İktisadi nedenler dışında, kolay yoldan para kazanma, şöhret peşinde koşma, halkın sosyal eşkîyalara kahraman gözüyle bakması gibi nedenlerden dolayı da eşkîyalığı tercih edenler olmuştur. Her devlet gibi Osmanlı Devleti de eşkîyalıkla yoğun bir şekilde mücadele etmiştir. Bu yoğunluk 16. yüzyılın ikinci yarısında doruk noktasına ulaşmış, tüm Osmanlı topraklarını etkisi altına almıştır. Sadece yönetilenler değil, yönetenler de bu kaosun içinde yer almıştır. Suhteler, leventler, aşiretler, köylüler, zimmiler, devlet görevlileri gibi her kesimden kanun dışına çıkanlar olmuştur. Yerel otorite bazı eşkîyalık olayları karşısında çaresiz kalmış ve durum merkezî otoriteye intikal etmiştir. Böylelikle eşkîyalık olayları mühimme defterlerine kaydedilmiştir. Eşkîyalık olaylarında, yer, zaman, mekân ve kişiler farklılık gösterdiği için nedenlerini ve sonuçlarını da ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Çalışmada Anadolu'da Mayıs-Eylül 1573 tarihlerinde meydana gelen eşkîyalık faaliyetleri, nicel veriler kullanılarak ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eşkîyalık, Osmanlı Devleti, Mühimme Defteri, 16. Yüzyıl, II. Selim, Anadolu.

A STATISTICS ON THE BRIGANDAGE ACTIVITIES IN ANATOLIA

(IN LIGHT OF THE MUHIMME RECORDS NO: 22)

ABSTRACT

Banditry activities have occurred in many states from the past to the present and have been one of the important issues that occupy the governments. The intensity of banditry activities is reflected in the definition of banditry and has been expressed in many ways. While the Islamic jurists made different interpretations due to the difference in school, the other jurists made interpretations by classifying and restricting the events, taking into account factors such as the process, occurrence, and identity of the perpetrator. In its broadest sense, banditry can be expressed as a violation of public order and safety by using force, trespassing life and property. The underlying cause of banditry was generally economic distress, and as a result, people generally resorted to illegal ways. Besides the economic reasons, there were also those who preferred banditry for reasons such as earning easy money, pursuing fame, and becoming a hero because of people's view of social bandits. The Ottoman Empire fought intensely against banditry like every other state. In the second half of the 16th century, this intense struggle reached its climax and affected all Ottoman lands. Not only the people but also the rulers took part in this chaos. There have been people from all walks of life, such as suhtes, lewvids, tribes, peasants, dhimmis, and state officials. The local authority was insufficient in the face of some cases of banditry and the situation passed to the central authority. Thus, the events of banditry were recorded to Muhimme Defters. It is

* Bu makale, yazarın hazırladığı “22 Numaralı Mühimme Defterinin (H.981/ M. 1573) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (s. 108-214)” başlıklı yüksek lisans tezinden (defterin kalan kısımları tamamlanarak) üretilmiştir.

**Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Anabilim Dalı, E-Posta: teslimeyukse@gmail.com. ORCID ID: 0000-0001-9187-3760

ANADOLU'DAKİ EŞKİYALIK FAALİYETLERİNE DAİR BİR İSTATİSTİK (22 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ İŞİĞİNDA)

necessary to evaluate the reasons and results separately because of place, time, location, and people differ in every banditry incident. In this study, the banditry activities that took place in Anatolia between May-September 1573 were evaluated under separate titles with using quantitative data.

Keywords: Banditry, Ottoman Empire, Mühimme Record, Sixteenth Century, II. Selim, Anatolia.

GİRİŞ

16. yüzyıl ortalarında Osmanlı Anadolu'su, ciddi bir şehzade çekişmesine sahne olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman'ın oğulları Şehzade Selim ve Mustafa arasındaki çekişme, işsiz-güçsüz binlerce Anadolu köylüsüne askerî sınıfta yükselme umudu vermiştir. Bu insanlar, rakip şehzadelerin bayrağı altında yer almış ve kendi tarafları kazandığı takdirde ekmek kapılarının açılacağını umut etmişlerdir. Ardından Şehzade Bayezid'in isyan etmesi huzursuzluğa ve yağmaya yol açmıştır. Fakat isyan bastırılıp siyasi krize son verilse de işsiz-güçsüz sınıf hep eşkiyalığın eşiğinde olmuştur.¹

Nüfustaki artış, ekonomik zorlukları da beraberinde getirmiş, halkı yoksullaştırmış ve sosyal problemlere yol açmıştır. Bu duruma siyasi ve iktisadi şartların kötüleşmesi de eklenince yersiz-yurtsuz, işsiz-güçsüz insanlar çoğalarak büyük eşkiya gruplarını oluşturmuşlardır.² Eşkiyalar tek bir kimlikten değil, farklı kimliklerden oluşmuştur. Önceleri küçük olan çeteler, şartların kötüleşmesine paralel olarak büyük eşkiya gruplarına dönüşmüşlerdir. Tımarını bırakan sipahiler, önceleri orduda olan, sonraları işsiz kalan sekbanlar, vergileri ödememekte direnen aşiretler, suhte ve leventler büyük eşkiya gruplarını oluşturmuşlardır.³ Suhte ve leventlerin olaylara dâhil olması isyanlara farklı bir boyut getirmiştir. Bu kişiler zamanla eşkiyalık faaliyetleri içerisinde başı çekmişlerdir. Peki, bundan sonra halkı ne gibi sosyal huzursuzluklar beklemiştir? Eşkiya olarak tanımlanan kişiler kimlerdir? Bu kişilerin istedikleri ne idi ve istekleri merkezî otorite tarafından karşılanabilir miydi? Kamu düzeninin bozulmasına neden olan olaylara merkezî otoritenin bakış açısı nasıldı ve bu olaylara karşı ne gibi önlemler alınmıştı? Eşkiyalık olaylarının azalış ve artışında coğrafi konum, iklim ve savaşların bir etkisi var mıydı? Makalede bu sorulara arşiv belgeleri ile cevap aranmaya çalışılmıştır. Ayrıca sorular yanıt bulunduğu birçok araştırmacı için konu ile ilgili daha farklı araştırmalar yapılabileceği fikrini oluşturmak hedeflenmiştir.

1. 22 Numaralı Mühimme Defteri'ne Göre Anadolu'daki Eşkiyalık Faaliyetleri

22 Numaralı Mühimme Defteri, hicri 981, miladi 1573 tarihidir ve mayıs, haziran, temmuz, ağustos, eylül aylarında yazılan hükümleri kapsamaktadır. II. Selim (1566-1574) döneminde kayda alınmıştır. Bu defterin seçilmesindeki amaç, defterde eşkiyalık olaylarından bahseden çok fazla hüküm olmasıdır. Hükümlerde eşkiyalık terimine eş anlamlı kelimeler de kullanılmıştır. Bu durum, yapılan eşkiyalığın türüne, oluş biçimine, faillerine göre anlamlandırılmasını kolaylaştırmıştır. Çoğunlukla kat'ü't-tarîk⁴, eşirra, şakî, harâmî, harâmzâde, haydut, ehl-i fesâd terimleri kullanılmıştır.

İncelenen hükümlere dayanarak Osmanlı Devleti'nin yoğun bir şekilde eşkiyalık faaliyetleriyle mücadele ettiği söylenebilir. 22 Numaralı Mühimme Defteri'ne göre, beş ay içinde sadece Anadolu'da, payitahta iletilen tam kırk altı tane eşkiyalık olayı olmuştur. Olaylar Anadolu'nun dört bir tarafında meydana gelmiştir. Eşkiyalık faaliyetleri, eşkiya grupları, suhteler, leventler, devlet görevlileri, aşiretler ve ferdi eşkiyalar tarafından yapılmıştır.

Üzerinde çalışılan mühimme defterindeki eşkiyalık olaylarının meydana geldiği köyler, nahiyeler, vs. hangi sancak, eyalet ya da beylerbeyliğine bağlı ise o sancağın, eyaletin ve beylerbeyliğinin günümüzdeki adı kullanılarak harita oluşturulmuştur.

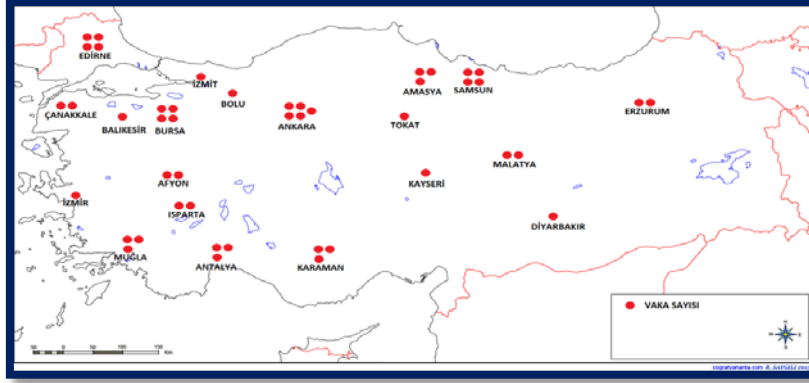
¹ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Celali İsyânları*, Barış Yayınevi, Ankara 1999, s. 70.

² Necdet Sevinç, *Osmanlı'nın Yükselişi ve Çöküşü*, Burak Yayınevi, İstanbul 1991, s. 63.

³ Mücteba İlgürel, "Osmanlılarda Eşkiyalık Hareketleri", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1995, s. 467.

⁴ Kat'ü't-tarîk, "Yol kesip insanların mallarına zorla el koyan, yol kesicilik eden" anlamındadır. Bakınız: Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1998, s. 234.

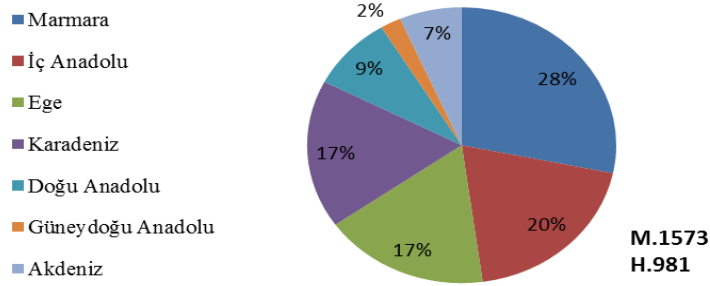
1.1. Anadolu'daki Eşkîyalık Faaliyetlerinin Şehirlere ve Bölgelere Göre Dağılımı

Şekil 1- 22 Numaralı Mühimme Defteri'ne göre Anadolu'daki eşkıyalık faaliyetlerinin dağılımı (H.981/M.1573)

Figure 1- Distribution of banditry activities according to the Mühimme Record Numbered 22 in Anatolia (H.981/M. 1573)

Eşkîyalığın ortaya çıkması, etkileşimi ve etkisi coğrafi konumdan bağımsız değildir. Bir yerin coğrafi konumu, beşerî ve fiziki özellikleri eşkıyalık faaliyetlerinin ortaya çıkmasındaki önemli etkenlerden biridir.⁵ Ayrıca ticaret yollarının o bölgeden geçiyor olması, bölgenin nüfusunun etnik çeşitliliği, inanç farklılığı ve bunlara bağlı olarak birçok kültürün ortaya çıkması, arazi mülkiyetinin kimde ya da kimlerde olduğunun belirsiz olması da eşkıyalık olaylarının tırmanış sebebidir.⁶

Şekil 2- Coğrafi bölgelere göre eşkıyalık faaliyetlerinin dağılımı (H.981/M.1573)

Figure 2- Distribution of banditry activities according to the geographical regions (H.981/ M. 1573)

Haritaya göre, Anadolu'da eşkıyalık faaliyetlerinin şehirlere ve bölgelere göre dağılımına bakıldığında, Edirne, Bursa, Çanakkale, Balıkesir gibi Marmara bölgesindeki yerlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu şehirlerde kümelenmesinde birçok etken vardır. Öncelikle payitahta yakın yerler olmasını dikkate alarak padişahın bürokrasisinin dikkatini çekmesi amaçlanmıştır denilebilir. Ayrıca bürokrasinin kendisi sekban beslerken, arazilerin imparatorluk merkezine yakın olması, medreselerin ve bekâr evlerinin de buralarda fazla olması bu yoğunluğa neden olmuştur. Bölgedeki geniş tarım alanları diğer bir nedendir. Buna bağlı olarak ucuz iş gücünün buralarda yoğunlaşması kültürel farklılık açısından sorunlara yol açmıştır. Buralarda hayvancılığın ve tarımın yaygın olması da eşkıyaların rahat bir şekilde yeme-içme gibi ihtiyaçlarına kolayca ulaşabilmelerini sağlamıştır.⁷ Anadolu'nun batı bölgeleri huzursuzluğun tırmanışta olduğu bölgelerdir. Özellikle öğrenci ayaklanmalarından sonra suhtelerin eşkıyalar ile birleşip gruplar halinde eşkıyalık yapmaları bu tırmanışta etkili olmuştur.

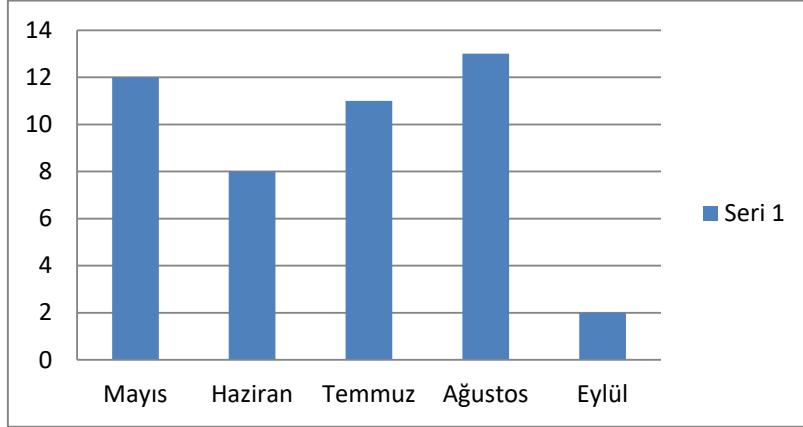
⁵ Ali Ağaoğlu, Selma Yılmaz, Çıldam, "Bandırma Şehrinde Suçlar 2006-2008: Coğrafi Bir Yaklaşım", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (35), s. 19-53.

⁶ Kadir Temurçin, *Suç Coğrafyası: Görelî Kavramlaştırılmadan Mekansal Yorumlamaya*, *Sosyal Coğrafya*, Edt. Nurettin Özgen, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2018, s. 419-447.

⁷ Akdağ, *age*, s. 59.

ANADOLU'DAKİ EŞKİYALIK FAALİYETLERİNE DAİR BİR İSTATİSTİK (22 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ İŞİĞİNDA)

1.2. Anadolu'daki EşkİYalİK Faaliyetlerinin Aylara Göre Dağılımı

Şekil 3- Aylara göre eşkıyalık faaliyetlerinin dağılımı (H.981/M.1573)

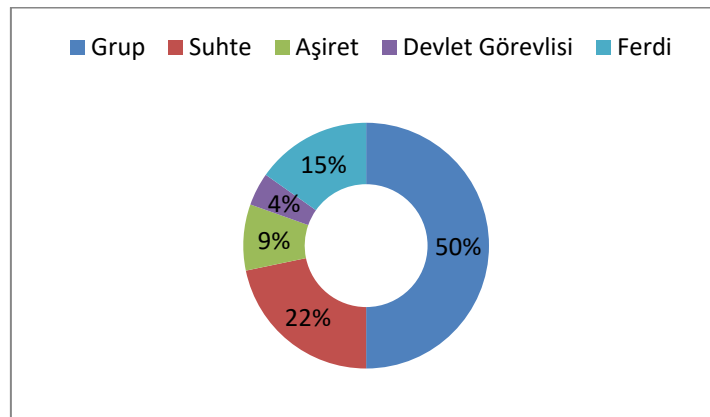
Figure 3- Distribution of banditry activities according to the months (H.981/ M. 1573)

Yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere mevsim koşullarının eşkıyalık faaliyetlerinin azalış ve artışlarını etkilemektedir denilebilir. Anadolu'nun matematiksel konumuna bakıldığında dört mevsimin de yaşandığı görülmektedir. Bu özelliğiyle tarım ve hayvancılığın bu aylarda daha elverişli olduğu, bunun da eşkıyalık faaliyetlerinin artışında etkili olduğu söylenebilir. İncelenen dönemde savaş yaşanmadığı için grafikteki eşkıyalığın azalış ve artışında savaş etkeni yoktur.

İncelenen defterde, Anadolu'da yaşanan toplam 46 eşkıyalık olayının aylara göre dağılımına bakıldığında, ilkbahar ve yaz aylarında eşkıyalığın tırmanışta olduğu görülmektedir. Elde edilen bilgilere göre hazırlanan grafiğe bakıldığında, eşkıyalık faaliyetlerinin en fazla ağustos ayında, en az ise eylül ayında yaşandığı görülmektedir. Şekil 1'e bakıldığında en fazla eşkıyalık oranına sahip olan Ankara'daki 5 eşkıyalık olayından 2'si Ağustos ayında meydana gelirken, diğer 3 eşkıyalık olayı Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında yaşanmıştır. Nicel olarak Mayıs ayında 12, Haziran ayında 8, Temmuz ayında 11, Ağustos ayında 13, Eylül ayında ise 2 eşkıyalık olayı vuku bulmuştur.

Defterin devamı niteliğindeki 23 Numaralı Mühimme Defteri'nin hüküm özetleri aynı şekilde incelenerek sonbahar ve kış aylarında azalış gözlemlenmiştir.

1.3. Anadolu'daki EşkİYalıkların Kimlik Dağılımı

Şekil 4- 22 Numaralı Mühimme Defteri'ne göre Anadolu'daki eşkıyanın kimlik dağılımı (H.981/M.1573)

Figure 4- Distribution of bandit's identity according to Mühimme Record Numbered 22 in Anatolia (H.981/M. 1573)

Osmanlı Devleti'nin girdiği siyasi ve iktisadi buhran devlet görevlilerini de etkilemiş ve onlar da görevini kötüye kullanarak kendilerini eşkıyalık faaliyetlerinin içinde bulmuşlardır. Kapılarında bulunan

leventleri de yanlarına alarak halk üzerinden haksız vergi talep edip halka zulmetmişlerdir.⁸ İncelenen defterde sadece 2 tane devlet görevlisinin yaptıkları eşkıyalık olayı vardır. Yüzdelik dilime bakıldığında %4'lük bir kısmı oluşturmaktadır. Bunlardan biri piyade, diğeri de sipahidir. Afyon'da bir piyadenin nöbette olmadığı, aksine şekavette olduğu,⁹ Bolu'da bir sipahinin bir zimmî ile birlikte olup ev basıp hırsızlık yaptığı kayıtlara geçmiştir.¹⁰

Üzerinde çalışılan mühimme defterinde, grup eşkıyalıklarının kimliklerinin ayrıntılarına girilmeden sadece "bir grup harâmî", bir grup eşkıyâ", "bir grup ehl-i fesad" şeklinde hitap edilmiştir. Şekil 4'deki yüzdelik dilime bakıldığında eşkıyalık faaliyetlerinde yer alan kimliklerden en fazla, hatta %50'lik kısmı grup eşkıyalardır. Bazen ticari faaliyetlerin yoğun olduğu bölgelerde yol keserek soygun ve adam öldürme gibi faaliyetlerini sürdürmüşler, bazen de evleri, çiftlikleri, değirmen ve maden ocağı gibi işletmeleri basarak suçlar işlemişlerdir. Hatta mahkeme basan eşkıya gruplarına ait bilgilere de rastlanmaktadır.¹¹ Defterde grup eşkıyalarının toplam 23 eşkıyalık faaliyeti vardır. Eşkıyalık faaliyetlerinin en fazla olduğu Ankara'daki 5 eşkıyalık olayının 4'ü grup eşkıyalığıdır.

Yine bu yüzyılda, çalışmak ya da medreselerde okumak amacıyla kentlere gelenler buraların demografik yapılarını etkilemişlerdir. Genellikle İç ve Batı Anadolu'ya medresede okuyup kadı ve müderris olmak amacıyla kent merkezlerine doluşan suhteler umduklarını bulamamış ve medrese önlerinde yığılmalar başlamıştır. Bunun sonucunda suhteler ya bey kapısında kapu halkı ya da halkın karşısında yer alan eşkıya olmuşlardır.¹²

İncelenen defterde, sadece Anadolu'da vuku bulan 46 eşkıyalık olayından 10 tanesi suhteler tarafından gerçekleştirilmiştir. Şekil 4'e bakıldığında suhtelerin eşkıyalık faaliyetlerinin %22'lik kısmını oluşturduğu görülmektedir. Olayların meydana geldiği yerlere bakıldığında çoğunluk Anadolu'nun batısında ve kıyı kesimlerde kümelenmiştir. Ankara'da 2, İzmit'te 2, Isparta'da 2, Amasya'da 2, Samsun'da 1 ve Antalya'da 1 tane suhteler tarafından yapılan eşkıyalık olayı vardır. Anadolu'nun doğusunda eşkıyalık faaliyetleri az olduğu gibi suhte eşkıyalığı hiç yoktur. Fakat bu Anadolu'nun doğusunda hiç suhte isyanı olmamış anlamına gelmemektedir. Medreselerin olduğu yerlerde eşkıyalığa başlayan suhteler, zamanla kendilerini tehdit altında hissettiklerinde eşkıyalık yapabilecekleri uygun bölgelere gidip eşkıyalık faaliyetlerine devam etmişlerdir.

Aşiret sözcüğü genellikle göçebe yaşayan topluluklar için kullanılmıştır. Osmanlı belgelerinde konar-göçer ya da yörük olarak kayıtlara geçen unsurlar, boy, (kabile, taife), aşiret, cemaat, oymak, mahalle, oba (aile) olarak bölümlere ayrılmıştır.¹³ İncelenen defterdeki hükümlerde de taife, aşiret, Türkmen şeklinde isimlendirilmişlerdir. Çalışmada tüm bu unsurlar genel olarak aşiret eşkıyalığı başlığı altında toplanmıştır.

Dışa kapalı bir iktisadi yaşam süren aşiretler, eşkıyalık faaliyetlerinin dışında kalamamışlar, yerleşik halka maddi manevi zarar vermişlerdir. Defterde 4 tane aşiret eşkıyalığı yer almaktadır. Yüzdelik dilime bakıldığında % 9'luk bir kısmı aşiret eşkıyalığı oluşturmaktadır. Olayların meydana geldiği yerler incelendiğinde çoğunluk Anadolu'nun doğu kesiminde kümelenmiştir. Bursa'da tophânede çalışan taifenin itaat etmemesi karışıklığa neden olmuştur.¹⁴ Erzurum'da Kaçınlu taifesinin 70-80 kişiyle grup oluşturup eşkıyalık yaptıkları,¹⁵ Diyarbakır'da aşiretlerin Kürd taifesinin arasına girip vergileri ödememekte direnerek fesadlık ettikleri,¹⁶ Malatya'da Çepni Türkmenlerinin halka zarar verdikleri¹⁷ şeklinde aşiret eşkıyalıkları yaşanmıştır.

Hiçbir aşirete, hiçbir topluluğa bağlı olmayan, bir görevi bulunmayan, varsa da görevinden ayrılmış olan, herhangi bir sıfatı olmayan münferit veya organize olarak eşkıyalık yapanların ferdi eşkıya olarak isimlendirilmesi uygun bulunmuştur. İncelediğimiz defterde 7 tane ferdi eşkıyalık yer almaktadır. Yüzdelik dilime bakıldığında %15'lik bir kısmı ferdi eşkıyalıklar oluşturmaktadır. Meydana geldiği yerlere bakıldığında

⁸ Metin Kunt, *Sancaktan Eyaletle 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978, s. 105.

⁹ BOA (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi) Mühimme Defteri (A.DVNS. MHM. d) MD 22, H.981/M. 1573, Hüküm No: 29, s. 11.

¹⁰ BOA, MD 22, Hüküm No: 551, s. 280.

¹¹ BOA, MD 22, Hüküm No: 678, s. 342.

¹² Yunus Koç, "Osmanlıda Toplumsal Dinamizmden Celali İsyanlarına Giden Yol ya da İki Belgeye Tek Yorum", *Bilgi*, İstanbul 2005, S. 35, s.229-245.

¹³ Yusuf Halaçoğlu, "Aşiret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991, s. 9.

¹⁴ BOA, MD 22, Hüküm No: 166, s. a80.

¹⁵ BOA, MD 22, Hüküm No: 607, s. 307.

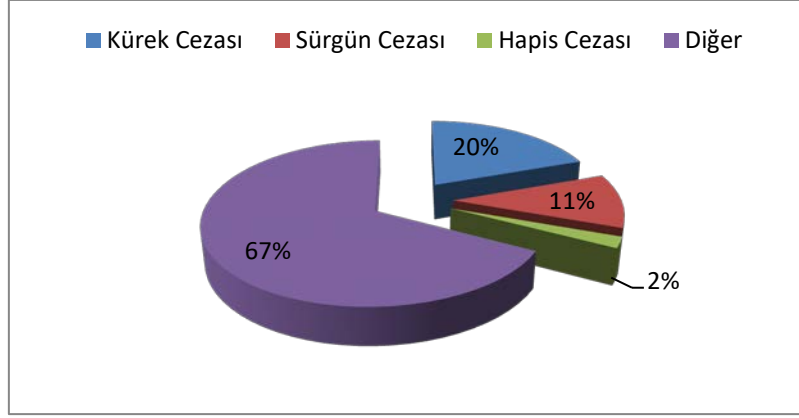
¹⁶ BOA, MD 22, Hüküm No: 680, s. 343.

¹⁷ BOA, MD 22, Hüküm No: 495, s. 253.

ANADOLU'DAKİ EŞKİYALIK FAALİYETLERİNE DAİR BİR İSTATİSTİK (22 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ İŞİĞİNDA)

olaylar Anadolu'nun batı, kuzeybatı ve kuzey kesimlerinde kümelenmişlerdir. Balıkesir,¹⁸ Bursa,¹⁹ Çanakkale,²⁰ Kayseri,²¹ Antalya,²² Amasya²³ ve Muğla'da²⁴ ferdî eşkıyalık olayları yaşanmıştır.

1.4. Anadolu'daki EşkİYalara Verilen Cezaların Dağılımı

Şekil 5- 22 Numaralı Mühimme Defteri'ne göre Anadolu'daki eşkıyalık faaliyetlerine verilen cezaların dağılımı (H.981/M.1573)

Figure 5- Distribution of punishments for banditry activities according to Mühimme Record Numbered 22 in Anatolia (H.981/M.1573)

Tarihteki her devlet gibi Osmanlı Devleti de kurmuş olduğu düzene, asayişe, halkının can ve mal güvenliğine ters düşen faaliyetlerde bulunan kişileri cezalandırmış ve bu cezanın şekli değişiklik göstermiştir. İncelenen defterde eşkıyalık suçuna verilen cezalar, kürek cezası, sürgün ve hapis cezalarıdır. Diğer cezalar olarak belirttiğimiz ise sonuçlanmayan, beklemede olan, hala araştırılan eşkıyalık faaliyetleridir ki büyük ihtimalle bunlar bu bekleme sırasında nezaret amacıyla ek hapis cezası verilen kişileri kapsamaktadır.

Osmanlı kanunnamelerinde eşkıyalık suçunu işleyenlere verilen cezalar, İslam hukukundaki cezalar ile benzerdir.²⁵ Osmanlı kanunnamelerinde eşkıyalık suçuna verilen ve devletin de işine yarayan ceza, kürek cezasıdır. Bu ceza ile donanmanın kürekçi ihtiyacını karşılamak amaçlanmıştır.²⁶ Suçluların araştırılması kazaskerlerin görevi olurken cezaların kürek cezasına dönüştürülmesi hükümdarın yetkisi olmuştur.²⁷ İncelenen defterde Anadolu'yu kapsayan hükümlerde 9 adet kürek cezası vardır ve %20'lik bir kısmı oluşturmaktadır. Bu ceza genellikle gruplara, suhtelere ve aşiretlere verilmiştir.

Sürgün cezası verilerek eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan kişi ya da kişilerin, buldukları suç mahallinden uzaklaştırılması ve örgütlenmişler ise bu gruptaki kişilerin farklı yerlere gönderilerek grubun dağıtılması amaçlanmıştır. 1571'den sonraki yıllarda sürgünler genellikle Kıbrıs'a yapılmıştır. Halil İnalıcık'a göre sürgünlerin Kıbrıs'a yapılmasındaki amaç burayı şenlendirmektir. Şekil 5 incelendiğinde, sürgün cezası %11'lik bir dilimi kapsamaktadır. Toplam sürgün cezası 5'tir. Bunlardan 4'ü grup eşkıyasıdır. Hepsisi de Kıbrıs'a sürgün edilmiştir.

EşkİYalık faaliyeti içerisinde olan kişi ya da kişilerin yargılanması sonrasında kadı tarafından infazı yasak olduğundan, mahkemenin kararı İstanbul'a gönderilmiş, merkezden gelecek cevaba göre hareket edilmiştir.²⁸ Cevabın gelecek olduğu süre zarfında eşkıyalar hapisten tutulmuşlardır. İncelenen defterde Anadolu coğrafyası için yazılan hükümlerde sadece 1 tane hapis cezası vardır ve %2'lik bir dilimi kapsamaktadır.²⁹

¹⁸ BOA, MD 22, Hüküm No: 507, s. 260.

¹⁹ BOA, MD 22, Hüküm No: 191, s. 92.

²⁰ BOA, MD 22, Hüküm No: 526, s. 269.

²¹ BOA, MD 22, Hüküm No: 442, s. 230.

²² BOA, MD 22, Hüküm No: 343, s. 178.

²³ BOA, MD 22, Hüküm No: 23, s. 9.

²⁴ BOA, MD 22, Hüküm No: 40, s. 16.

²⁵ Esra Yakut, "Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak EşkİYalık ve Cezalandırılması", *Kekebiç*, İstanbul 2012, S. 33, s. 21-34.

²⁶ Esra Yakut, *Osmanlı Hukukunda Tazir Cezaları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011, s. 183.

²⁷ Mehmet İpşirli, "XVI. Yüzyılın II. Yarısında Kürek Cezası İle İlgili Hükümler", *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1982, S. 12, s. 203-248.

²⁸ Yunus Koç, Murat Tuğluca, "Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Yargılama ve Toplumsal Yapı", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2006, S. 2, s. 7-24.

²⁹ BOA, MD 22, Hüküm No: 577, s. 292.

TESLİME ATA

Osmanlı ceza hukukunda eşkıyalık yapan kişiye verilen en ağır ceza, İslam hukukunda da uygulanan ölüm cezasıdır. İncelenen defterdeki hükümlerde *siyaseten katl* olarak geçen bu ceza vardır, fakat çalışmanın coğrafi sınırı olan Anadolu sınırları içerisinde geçen cezalarda yoktur.

Hem Osmanlı hukukunda hem de İslam hukukunda eşkıyalık suçuna ceza verilmesindeki amaç, suçlu ve suça meyilli kişileri caydırmak olmuştur. Eğer yemin ederlerse kefil gösterirlerse ne³⁰ öderlerse serbest bırakılmışlardır. Fakat suçu tekrar işlerler ise daha ağır bir cezaya çarptırılmışlardır.

SONUÇ

Tarihin her döneminde iktidarlar için iç güvenliğin sağlanamaması temel sorunlardan biri olmuştur. Osmanlı Devleti'nin değişen sosyal, siyasi, iktisadi düzeni her kesimden insanı etkilemiş ve bunun sonucunda oluşan buhran çok büyük bir kargaşaya dönüşmüştür. Osmanlı Anadolu'sunda farklı kesimlerden kişiler eşkıyalık faaliyetlerinde aktif bir rol oynamıştır. Fakat devlete karşı, isyan amaçlı ciddi bir faaliyette bulunulmamıştır. Genellikle kişisel amaç ve menfaatlere yönelik eşkıyalık faaliyetlerinde yer almışlardır.

1573 yılında eşkıyalar, Anadolu coğrafyasının batı ve sahil kesimlerinde, tam da verimli, işlek, iklimi yumuşak yerlerde kümelenmişlerdir. Buralarda faaliyetlerini daha rahat sürdürmüşlerdir. Mayıs, haziran, temmuz, ağustos ve eylül aylarında tarım alanları daha verimli, yollar açık, barınacak alanlar daha elverişlidir.

Eşkıyalık faaliyetlerinde suhteler, leventler, devlet görevlileri, aşiretler gibi unsurlar rol oynamıştır. Bozulan düzenden dolayı hem etkilenmişler hem de etkilemişlerdir. Payitahta giden her şikâyetle iktidar hüküm yazıp önlem almaya çalışmıştır. Fakat o yıllarda devlet de zor durumdadır. Doğuda ve batıda uzun süren savaşlar, savaş zamanındaki asayiş boşluğu, iktisadi sıkıntılardan dolayı olaylar daha da artmıştır.

Osmanlı ordusu seferde iken eşkıyalık faaliyetlerinin arttığı, kervanlara, yolculara saldırıp can ve mallarına zarar verdikleri görülmektedir. Seferden dönen, çeşitli nedenlerle görevine son verilen kesim, askerî birikimlerini halka zulmederek göstermişlerdir. Eşkıyalık suçunu işleyen kişinin cezalandırılması yanında suça göz yuman devlet görevlileri de ceza almıştır.

Osmanlı Devleti için düzeninin devamlılığı, toplumun huzuru, refahı, can ve mal güvenliğinin sağlanması temel amaç olmuştur. Osmanlı Devleti, eşkıyalık faaliyetlerini önlemeye yönelik çeşitli tedbirler almıştır. Düzenin tekrar sağlanması için de eşkıyalık yapan kişi ya da kişiler cezalandırılmıştır. Bu cezalar, eşkıyaların yargılandıktan sonra gereğinin yapılması şeklinde olmuştur. Fakat eşkıyalık faaliyetlerine verilen hiçbir ceza caydırıcı olmamış, ilerleyen yıllarda eşkıyalık olayları daha da yaygınlaşmış ve toplumu çıkmaza sokarak 1600'lere "*Büyük Kaçgun*" olarak damgasını vurmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), 22 Numaralı Mühimme Defteri.

Araştırma ve İncelemeler

AĞAOĞLU, Ali, ÇILDAM, Selma, *Bandırma Şehrinde Suçlar 2006-2008: Coğrafi Bir Yaklaşım*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19 (35), ss. 19-53.

AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Celali İsyancıları*, Barış Yayınevi, Ankara 1999.

ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkah ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1998.

HALAÇOĞLU, Yusuf, "Aşiret", *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, ss. 9.

İLGÜREL, Mücteba, "Osmanlılarda Eşkıyalık Hareketleri", *DİA*, C. 7, İstanbul 1995, ss. 466-469.

İPŞİRLİ, Mehmet, "XVI. Yüzyılın II. Yarısında Kürek Cezası İle İlgili Hükümler", *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1982, S. 12, ss. 203-248.

KOÇ, Yunus, "Osmanlı Toplumsal Dinamizmden Celali İsyancılarına Giden Yol ya da İki Belgeye Tek Yorum", *Bilig*, İstanbul 2005, S. 35, ss. 229-245.

³⁰ Ahmet Özel, "Adak", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 1, İstanbul 1988, s. 337-340. Ne^z: İmam Şâfiî, kasten yaralama suçunda ödemesi gereken diyeti ne^z diye adlandırmıştır.

**ANADOLU'DAKİ EŞKİYALIK FAALİYETLERİNE DAİR BİR İSTATİSTİK
(22 NUMARALI MÜHİMME DEFTERİ İŞİĞİNDA)**

KOÇ, Yunus, TUĞLUCA, Murat, “Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Yargılama ve Toplumsal Yapı”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2006, S. 2, ss. 7-24.

KUNT, Metin, *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978.

SEVİNÇ, Necdet, *Osmanlı'nın Yükselişi ve çöküşü*, Burak Yayınevi, İstanbul 1991.

TEMURÇİN, Kadir, Suç Coğrafyası: Görelî Kavramlaştırmadan Mekansal Yorumlamaya, *Sosyal Coğrafya*, Edt. Nurettin Özgen, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2018, ss. 419-447.

YAKUT, Esra, “Osmanlı Hukukunda Bir Suç Olarak Eşkîyalık ve Cezalandırılması”, *Kekebiç*, İstanbul 2012, S. 33, ss. 21-34.

YAKUT, Esra, *Osmanlı Hukukunda Tazir Cezaları*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011.